

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ELEANOR SHARPSTON
της 12ης Μαρτίου 2020¹

Υπόθεση C-639/18

**ΚΗ
κατά
Sparkasse Südholstein**

[αίτηση του Landgericht Kiel (πρωτοδικείου Κιέλου, Γερμανία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Οδηγία 2002/65/ΕΚ – Προστασία του καταναλωτή – Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες – Εμπορία εξ αποστάσεως – Σύμβαση καταναλωτικής πίστης – Μεταγενέστερη συμφωνία για το επιτόκιο – Οργανωμένο σύστημα εξ αποστάσεως παροχής υπηρεσιών»

1. Με την παρούσα αίτηση προδικαστικής αποφάσεως την οποία υπέβαλε το Landgericht Kiel (πρωτοδικείο Κιέλου, Γερμανία) ζητείται από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει για πρώτη φορά το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65² και την έννοια της «συμβάσεως εξ αποστάσεως». Εντός του πλαισίου αυτού, συνιστά μια μεταγενέστερη συμφωνία με την οποία υφιστάμενη σύμβαση δανείου τροποποιείται μόνον όσον αφορά το επιτόκιο «σύμβαση» στην οποία έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της οδηγίας 2002/65; Και ποια είναι τα κριτήρια βάσει των οποίων θα κριθεί αν η σύμβαση που συνήφθη χωρίς την αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία του προμηθευτή και του καταναλωτή αποτελεί «σύμβαση εξ αποστάσεως» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής;

Το δίκαιο της Ένωσης

Η ΣΛΕΕ

2. Το άρθρο 12 ΣΛΕΕ ορίζει ότι «[ο]ι απαιτήσεις προστασίας του καταναλωτή λαμβάνονται υπόψη κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή άλλων πολιτικών και δραστηριοτήτων της Ένωσης».

Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

3. Το άρθρο 38 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης)³ ορίζει ότι οι πολιτικές της Ένωσης «διασφαλίζουν υψηλό επίπεδο προστασίας του καταναλωτή».

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

² Οδηγία 2002/65/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Σεπτεμβρίου 2002, σχετικά με την εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών προς τους καταναλωτές και την τροποποίηση των οδηγιών 90/619/ΕΟΚ του Συμβουλίου, 97/7/ΕΚ και 98/27/ΕΚ (ΕΕ 2002, L 271, σ. 16). Ορισμένες διατάξεις της οδηγίας αυτής τροποποιήθηκαν από τότε που εκδόθηκε (η τελευταία ενοποιημένη έκδοση είναι αυτή του 2018), αλλά οι κρίσιμες εν προκειμένω διατάξεις έμειναν αμετάβλητες.

³ ΕΕ 2007, C 303, σ. 1.

Η οδηγία 97/7

4. Η οδηγία 97/7 για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις ήταν το πρώτο μέτρο στην κατεύθυνση της προσέγγισης των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών οι οποίες αφορούν εν γένει τις εξ αποστάσεως συμβάσεις μεταξύ καταναλωτών και προμηθευτών⁴.

5. Το άρθρο 2, σημείο 1, ορίζει ότι ως «εξ αποστάσεως σύμβαση» νοείται «κάθε σύμβαση μεταξύ ενός προμηθευτή και ενός καταναλωτή αφορώσα αγαθά ή υπηρεσίες, η οποία συνάπτεται στο πλαίσιο ενός συστήματος πωλήσεων ή παροχής υπηρεσιών εξ αποστάσεως, που οργανώνεται από τον προμηθευτή, ο οποίος, με τη σύμβαση αυτή, χρησιμοποιεί αποκλειστικά ένα ή περισσότερα μέσα επικοινωνίας εξ αποστάσεως έως τη σύναψη της σύμβασής, συμπεριλαμβανομένης και αυτής καθεαυτής της σύναψης της σύμβασής».

6. Η αρχική μορφή του άρθρου 3, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, αντικαταστάθηκε με το άρθρο 18 της οδηγίας 2002/65 έτσι ώστε να προβλέπεται πλέον ρητά ότι οι συμβάσεις που αφορούν οποιαδήποτε χρηματοοικονομική υπηρεσία, στην οποία εφαρμόζεται η οδηγία 2002/65, εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 97/7.

Η οδηγία 2002/65

7. Στις αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας 2002/65 εκτίθενται τα ακόλουθα. «Στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς, είναι προς το συμφέρον των καταναλωτών να έχουν πρόσβαση αδιακρίτως στο ευρύτερο δυνατό φάσμα χρηματοοικονομικών υπηρεσιών που διατίθενται [...]. Προκειμένου να εξασφαλίζεται η ελευθερία επιλογής του καταναλωτή, η οποία αποτελεί ουσιώδες δικαίωμά του, είναι απαραίτητο ένα υψηλό επίπεδο προστασίας του, ώστε να βελτιώνεται η εμπιστοσύνη του στην εξ αποστάσεως πώληση»⁵. «Με την παρούσα οδηγία θα πρέπει να διασφαλίζεται ένα υψηλό επίπεδο προστασίας του καταναλωτή, ώστε να εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών»⁶. «Η παρούσα οδηγία καλύπτει όλες τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες που είναι δυνατόν να παρασχεθούν εξ αποστάσεως»⁷. «Η διαπραγμάτευση συμβάσεων εξ αποστάσεως συνεπάγεται τη χρησιμοποίηση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως, χρησιμοποιούμενων στο πλαίσιο ενός συστήματος εξ αποστάσεως πωλήσεως ή παροχής υπηρεσιών, χωρίς ταυτόχρονη παρουσία του προμηθευτή και του καταναλωτή. Η διαρκής εξέλιξη των μέσων αυτών επιβάλλει την ανάγκη καθορισμού έγκυρων αρχών ακόμη και για τα μέσα που χρησιμοποιούνται προς το παρόν ελάχιστα. Επομένως, οι συμβάσεις εξ αποστάσεως είναι εκείνες των οποίων η προσφορά, η διαπραγμάτευση και η σύναψη πραγματοποιούνται εξ αποστάσεως»⁸. «Η ίδια σύμβαση που περιλαμβάνει διαδοχικές πράξεις ή διακριτές πράξεις της αυτής φύσεως που κλιμακώνονται χρονικά μπορεί να χαρακτηρίζεται νομικώς με διαφορετικούς τρόπους στα διάφορα κράτη μέλη. Είναι ωστόσο σημαντικό η παρούσα οδηγία να εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα κράτη μέλη. Για το σκοπό αυτό, ενδείκνυται να θεωρηθεί ότι η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στην πρώτη από μια σειρά διαδοχικών πράξεων ή διακριτών πράξεων της αυτής φύσεως που κλιμακώνονται χρονικά και είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο, ανεξάρτητα από το εάν η πράξη αυτή ή αυτή η σειρά πράξεων αποτελεί αντικείμενο μιας μοναδικής σύμβασης ή διακριτών διαδοχικών συμβάσεων»⁹. «Μια “αρχική συμφωνία

4 Βλ. άρθρο 1 της οδηγίας 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 1997 (ΕΕ 1997, L 144, σ. 19). Η οδηγία αυτή καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με τα δικαιώματα των καταναλωτών, την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 1999/44/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση της οδηγίας 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2011, L 304, σ. 64).

5 Αιτιολογική σκέψη 3.

6 Αιτιολογική σκέψη 13.

7 Αιτιολογική σκέψη 14.

8 Αιτιολογική σκέψη 15.

9 Αιτιολογική σκέψη 16.

παροχής υπηρεσίας” μπορεί να συνιστά, παραδείγματος χάριν, το άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού, την απόκτηση πιστωτικής κάρτας, και τη σύναψη σύμβασης διαχείρισης χαρτοφυλακίου. “Πράξεις” μπορούν να συνιστούν, παραδείγματος χάριν, η κατάθεση ή η ανάληψη μετρητών προς ή από τραπεζικό λογαριασμό, η πληρωμή με πιστωτική κάρτα και οι συναλλαγές στα πλαίσια σύμβασης διαχείρισης χαρτοφυλακίου. Όταν προστίθενται στην αρχική συμφωνία παροχής υπηρεσίας νέα στοιχεία, όπως είναι η δυνατότητα χρησιμοποίησης ηλεκτρονικού μέσου πληρωμής μαζί με ήδη υφιστάμενο τραπεζικό λογαριασμό, αυτό δεν συνιστά “πράξη” αλλά πρόσθετη σύμβαση στην οποία έχει εφαρμογή η παρούσα οδηγία. Η πραγματοποίηση εγγραφής για την απόκτηση νέων μεριδίων του ίδιου οργανισμού συλλογικών επενδύσεων συνιστά μια από τις “διαδοχικές πράξεις της ίδιας φύσης”¹⁰. «Η παρούσα οδηγία, αναφερόμενη σε ένα σύστημα παροχής υπηρεσιών οργανωμένο από τον προμηθευτή των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, αποβλέπει να αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής της την παροχή υπηρεσιών η οποία πραγματοποιείται σε αυστηρά περιστασιακή βάση και εκτός συγκεκριμένης εμπορικής δομής, με σκοπό τη σύναψη συμβάσεων εξ αποστάσεως»¹¹. «Η χρησιμοποίηση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως δεν θα πρέπει να οδηγεί σε απαράδεκτο περιορισμό των πληροφοριών που παρέχονται στον πελάτη. Προκειμένου να διασφαλίζεται η διαφάνεια, η παρούσα οδηγία καθορίζει απαιτήσεις οι οποίες αποβλέπουν στην επαρκή ενημέρωση του καταναλωτή, τόσο πριν από όσο και μετά τη σύναψη της σύμβασης»¹². «Είναι σημαντικό, για να εξασφαλίζεται η βέλτιστη προστασία του καταναλωτή, να ενημερώνεται αυτός επαρκώς για τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας και, ενδεχομένως, για τους κώδικες συμπεριφοράς που υφίστανται στον εν λόγω τομέα και να διαθέτει δικαίωμα υπαναχώρησης»¹³.

8. Το άρθρο 1 προβλέπει:

«1. Αντικείμενο της παρούσας οδηγίας είναι η προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών προς τους καταναλωτές.

2. Όσον αφορά τις συμβάσεις που αφορούν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες οι οποίες περιλαμβάνουν μια αρχική συμφωνία παροχής υπηρεσίας και ακολούθως διαδοχικές πράξεις ή σειρά διακριτών πράξεων της αυτής φύσεως που κλιμακώνονται χρονικά, οι διατάξεις της παρούσας οδηγίας εφαρμόζονται μόνο στην αρχική συμφωνία.

Αν δεν υπάρχει αρχική συμφωνία παροχής υπηρεσίας αλλά οι διαδοχικές ή διακριτές πράξεις της αυτής φύσεως που κλιμακώνονται χρονικά διενεργούνται μεταξύ των ίδιων συμβαλλομένων μερών, τα άρθρα 3 και 4 εφαρμόζονται μόνο κατά τη διενέργεια της πρώτης πράξης. Όταν όμως δεν έχει διενεργηθεί πράξη της ίδιας φύσης για διάστημα άνω του ενός έτους, η διενέργεια της επόμενης πράξης θεωρείται ως η πρώτη μιας νέας σειράς πράξεων και, συνεπώς, εφαρμόζονται τα άρθρα 3 και 4.»

9. Το άρθρο 2, στοιχείο α', ορίζει ότι ως «σύμβαση εξ αποστάσεως» νοείται «κάθε σύμβαση που αφορά χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και συνάπτεται μεταξύ ενός προμηθευτή και ενός καταναλωτή, στο πλαίσιο συστήματος εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών οργανωμένου από τον προμηθευτή, ο οποίος χρησιμοποιεί αποκλειστικά, για τη σύμβαση αυτή, ένα ή περισσότερα μέσα επικοινωνίας εξ αποστάσεως, μέχρι και τη στιγμή σύναψης της σύμβασης».

10. Το άρθρο 2, στοιχείο β', ορίζει ότι ως «χρηματοοικονομική υπηρεσία» νοείται «κάθε υπηρεσία τραπεζικής, πιστωτικής, ασφαλιστικής ή επενδυτικής φύσεως, ή σχετική με ατομικές συντάξεις ή με πληρωμές».

¹⁰ Αιτιολογική σκέψη 17.

¹¹ Αιτιολογική σκέψη 18.

¹² Αιτιολογική σκέψη 21.

¹³ Αιτιολογική σκέψη 23.

11. Το άρθρο 2, στοιχείο ε', ορίζει ότι ως «μέσο επικοινωνίας εξ αποστάσεως» νοείται «κάθε μέσο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί, χωρίς την αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία του προμηθευτή και του καταναλωτή, για την εξ αποστάσεως εμπορία υπηρεσίας μεταξύ των μερών αυτών».

12. Το άρθρο 3 προβλέπει:

«1. Ο καταναλωτής σε εύθετο χρόνο και προτού δεσμευθεί από μια εξ αποστάσεως σύμβαση ή προσφορά, λαμβάνει τις πληροφορίες που αφορούν:

[...]

3. Τη σύμβαση εξ αποστάσεως

- α) την ύπαρξη ή μη δικαιώματος υπαναχώρησης, όπως προβλέπεται στο άρθρο 6, και, εάν υπάρχει τέτοιο δικαίωμα, τη διάρκεια και τις προϋποθέσεις άσκησής του, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών για το ποσό που ενδέχεται να υποχρεωθεί να πληρώσει ο καταναλωτής σύμφωνα με το άρθρο 7 παράγραφος 1, καθώς επίσης και τις συνέπειες της μη άσκησης αυτού του δικαιώματος·

[...]

2. Οι πληροφορίες που προβλέπονται στην παράγραφο 1, ο εμπορικός σκοπός των οποίων πρέπει να καθίσταται σαφής, παρέχονται κατά τρόπο σαφή και κατανοητό με κάθε ενδεικνυόμενο μέσο σε σχέση με το χρησιμοποιούμενο μέσο επικοινωνίας εξ αποστάσεως, λαμβανομένων δεόντως υπόψη ιδίως των αρχών της καλής πίστης που πρέπει να διέπει τις εμπορικές συναλλαγές και της προστασίας εκείνων που, σύμφωνα με τη νομοθεσία των κρατών μελών, είναι ανίκανοι προς δικαιοπραξία, όπως οι ανήλικοι.

[...]»

13. Κατά το άρθρο 6:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι ο καταναλωτής διαθέτει προθεσμία δεκατεσσάρων ημερολογιακών ημερών για να υπαναχωρήσει, χωρίς καμία ποινή και χωρίς να αναφέρει αιτιολογία.
[...]

Η προθεσμία εντός της οποίας μπορεί να ασκηθεί το δικαίωμα υπαναχώρησης αρχίζει να μετράται:

- είτε από την ημέρα σύναψης της σύμβασης εξ αποστάσεως, εκτός εάν πρόκειται για τις εν λόγω ασφαλίσεις ζωής, για τις οποίες η προθεσμία αρχίζει να μετράται από τη στιγμή που ο καταναλωτής πληροφορήθηκε τη σύναψη της σύμβασης εξ αποστάσεως,
- είτε από την ημέρα που ο καταναλωτής παρέλαβε τους συμβατικούς όρους και τις πληροφορίες, σύμφωνα με το άρθρο 5 παράγραφοι 1 και 2, εφόσον αυτή η τελευταία ημερομηνία είναι μεταγενέστερη από την αναφερόμενη στην πρώτη περίπτωση.

[...]

2. Το δικαίωμα υπαναχώρησης δεν εφαρμόζεται:

[...]

- γ) στις συμβάσεις των οποίων η εκτέλεση έχει ολοκληρωθεί πλήρως και από τα δύο μέρη με ρητή αίτηση του καταναλωτή προτού ασκήσει ο καταναλωτής το δικαίωμα υπαναχώρησης.

3. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι το δικαίωμα υπαναχώρησης δεν έχει εφαρμογή:

- α) σε πίστωση η οποία προορίζεται κυρίως για την κτήση ή τη διατήρηση δικαιωμάτων ιδιοκτησίας επί εγγείου ιδιοκτησίας ή επί υπάρχοντος ή υπό κατασκευή κτιρίου, ή για την ανακαίνιση ή βελτίωση κτιρίου, ή
- β) σε πίστωση η οποία εξασφαλίζεται είτε με υποθήκη επί ακινήτου είτε με δικαίωμα επί ακινήτου, [...]

[...]

6. Εάν ο καταναλωτής ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης, κοινοποιεί το γεγονός αυτό σύμφωνα με τις πρακτικές οδηγίες που του έχουν δοθεί κατά το άρθρο 3 παράγραφος 1 σημείο 3 στοιχείο δ) πριν από την εκπνοή της προθεσμίας, έτσι ώστε η κοινοποίηση να μπορεί να αποδεικνύεται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Η προθεσμία θεωρείται ότι έχει τηρηθεί εφόσον η κοινοποίηση έχει αποσταλεί πριν από την εκπνοή της προθεσμίας, υπό την προϋπόθεση ότι έχει γίνει σε χαρτί ή σε άλλο σταθερό μέσο το οποίο τίθεται στη διάθεση του αποδέκτη και στο οποίο ο αποδέκτης έχει πρόσβαση.»

14. Το άρθρο 11 ορίζει:

«Τα κράτη μέλη προβλέπουν τις δέουσες κυρώσεις σε περίπτωση που ο προμηθευτής δεν τηρεί τις εθνικές διατάξεις που έχουν θεσπιστεί δυνάμει της παρούσας οδηγίας.

Τα κράτη μέλη μπορούν ιδίως, για τον σκοπό αυτό, να ορίζουν ότι επιτρέπεται στον καταναλωτή να καταγγείλει τη σύμβαση ανά πάσα στιγμή, χωρίς έξοδα και ποινές.

Οι κυρώσεις αυτές πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές.»

15. Το άρθρο 18 αντικαθιστά το άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της οδηγίας 97/7 και προβλέπει ότι η τελευταία αυτή οδηγία δεν εφαρμόζεται στις συμβάσεις «που αφορούν οποιαδήποτε χρηματοοικονομική υπηρεσία, στην οποία εφαρμόζεται η οδηγία 2002/65 [...]».

Το εθνικό δίκαιο

16. Το άρθρο 312b, παράγραφος 1, του Bürgerliches Gesetzbuch (αστικού κώδικα, στο εξής: BGB), όπως ίσχυε από τις 8 Δεκεμβρίου 2004 έως τις 22 Φεβρουαρίου 2011, όριζε ότι «[ο]ι εξ αποστάσεως συμβάσεις είναι συμβάσεις παραδόσεως αγαθών ή παροχής υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, οι οποίες συνάπτονται μεταξύ ενός επιχειρηματία και ενός καταναλωτή, αποκλειστικά με τη χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως, όταν η σύναψη της συμβάσεως πραγματοποιείται στο πλαίσιο οργανωμένου συστήματος εξ αποστάσεως πώλησεως ή παροχής υπηρεσιών. Οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες κατά την έννοια της πρώτης περιόδου είναι οι υπηρεσίες τραπεζικής, πιστωτικής, ασφαλιστικής ή επενδυτικής φύσεως ή οι σχετικές με ατομικές συντάξεις ή με πληρωμές».

17. Το άρθρο 312d, παράγραφοι 1 και 2, του BGB, όπως ίσχυε από τις 8 Δεκεμβρίου 2004 έως τις 10 Ιουνίου 2010, είχε ως εξής:

«(1) Ο καταναλωτής που συνήψε σύμβαση εξ αποστάσεως έχει δικαίωμα υπαναχώρησης κατά το άρθρο 355. [...]

(2) Κατά παρέκκλιση από το άρθρο 355, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, η προθεσμία για την άσκηση του δικαιώματος υπαναχωρήσεως δεν αρχίζει πριν από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων πληροφόρησης που προβλέπονται στο άρθρο 312c, παράγραφος 2· [...] σε περίπτωση παροχής υπηρεσιών, όχι πριν από την ημέρα συνάψεως της συμβάσεως.»

18. Το άρθρο 312d, παράγραφοι 1 και 2, του BGB, όπως ίσχυε από τις 11 Ιουνίου 2010 έως τις 3 Αυγούστου 2011, προέβλεπε:

«(1) Ο καταναλωτής που συνήψε σύμβαση εξ αποστάσεως έχει δικαίωμα υπαναχωρήσεως κατά το άρθρο 355. [...]

(2) Κατά παρέκκλιση από το άρθρο 355, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, η προθεσμία για την άσκηση του δικαιώματος υπαναχωρήσεως δεν αρχίζει πριν από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων πληροφόρησης που προβλέπονται στο άρθρο 246, παράγραφος 2, σε συνδυασμό με το άρθρο 1, σημεία 1 και 2, του Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche [εισαγωγικού νόμου του αστικού κώδικα] [...].»

19. Το άρθρο 495 του BGB, όπως ίσχυε από την 1η Αυγούστου 2002 έως τις 12 Ιουνίου 2014, προέβλεπε ότι, «σε περίπτωση συνάψεως συμβάσεως δανείου από καταναλωτή, ο δανειολήπτης έχει δικαίωμα υπαναχωρήσεως κατά το άρθρο 355».

Τα πραγματικά περιστατικά, η διαδικασία και τα προδικαστικά ερωτήματα

20. Η Sparkasse Südholstein είναι περιφερειακή τράπεζα με δίκτυο καταστημάτων. Συνάπτει συμβάσεις δανείου για τη χρηματοδότηση ακίνητης περιουσίας, οι οποίες εξασφαλίζονται με υποθήκη: οι εργασίες αυτές γίνονται μόνον εντός των καταστημάτων της. Σε ορισμένες επιμέρους περιπτώσεις, στο πλαίσιο υφιστάμενων συμβατικών σχέσεων, προσθήκες ή τροποποιήσεις στις εν λόγω συμβάσεις γίνονται με μέσα επικοινωνίας εξ αποστάσεως. Δεν αμφισβητείται ότι, έως τις αρχές του 2008, η Sparkasse Südholstein είχε ήδη συνάψει συμβάσεις αποκλειστικά με τη χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως σε ορισμένες περιπτώσεις.

21. Η δίκη ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου αφορά τρεις συμβάσεις δανείου τις οποίες η ΚΗ συνήψε, ως καταναλώτρια, με την Sparkasse Südholstein:

- την 1η Ιουλίου 1994 η ΚΗ συνήψε με τη δικαιοπάροχο της Sparkasse Südholstein σύμβαση δανείου ύψους 114 000 γερμανικών μάρκων (DEM) (περίπου 58 000 ευρώ, στο εξής: πρώτο δάνειο) με σκοπό τη χρηματοδότηση αγοράς ακίνητης περιουσίας. Το δάνειο αυτό έπρεπε να αποπληρωθεί στις 30 Δεκεμβρίου 2017. Τα επιτόκιο εξυπηρέτησης του δανείου ήταν 6,95 % ετησίως, σταθερό για αρχικό χρονικό διάστημα 10 ετών. Το νωρίτερο έξι εβδομάδες πριν από τις 30 Μαΐου 2004, κάθε ένας εκ των συμβαλλομένων μπορούσε να ζητήσει τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων για αναπροσαρμογή του επιτοκίου, με ισχύ από 1ης Ιουνίου 2004. Ελλείψει συμφωνίας, εφαρμοστέοι θα ήταν από 1ης Ιουνίου 2004 «μεταβλητοί όροι», όπως θα καθορίζονταν κάθε φορά από την Sparkasse Südholstein για δάνεια αυτού του είδους (ήτοι κυμαινόμενο επιτόκιο). Συμφωνήθηκε επίσης η εξασφάλιση του δανείου αυτού με υποθήκη.

Στις 25 Μαΐου 2004, μέσω τροποποιητικής συμφωνίας, τα συμβαλλόμενα μέρη συμφώνησαν την αναπροσαρμογή του επιτοκίου σε 5,03 % ετησίως, με ισχύ από 1ης Ιουνίου 2004 και για χρονικό διάστημα 10 ακόμη ετών.

Τον Οκτώβριο του 2010¹⁴ τα συμβαλλόμενα μέρη συνήψαν περαιτέρω συμφωνία για το επιτόκιο, αποκλειστικά με τη χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως, βάσει της οποίας το επιτόκιο του δανείου θα ήταν 4,01 % από 1ης Ιουνίου 2014 για την εναπομένουσα διάρκεια της συμβάσεως. Η ΚΗ δεν ενημερώθηκε σχετικά με την ύπαρξη δικαιώματος υπαναχωρήσεως.

Βάσει της συμβάσεως αυτής, η ΚΗ κατέβαλε μεταξύ Ιουνίου του 2014 και Νοεμβρίου του 2017 το ποσό των 8 180,76 ευρώ στην Sparkasse Südholstein. Η ΚΗ αποπλήρωσε το δάνειο στις 29 Δεκεμβρίου 2017 καταβάλλοντας το ποσό των 58 287,27 ευρώ.

- Στις 17 Ιουλίου 1994 η ΚΗ συνήψε με τη δικαιοπάροχο της Sparkasse Südholstein περαιτέρω δάνειο, ύψους 112 000 DEM (περίπου 57 000 ευρώ, στο εξής: δεύτερο δάνειο) για τη χρηματοδότηση ακίνητης περιουσίας. Το επιτόκιο εξυπηρέτησης του δανείου ήταν 5,7 % ετησίως, σταθερό για αρχικό διάστημα πέντε ετών. Το νωρίτερο έξι εβδομάδες πριν από τις 30 Μαΐου 1999, κάθε ένας εκ των συμβαλλομένων μπορούσε να ζητήσει τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων για αναπροσαρμογή του επιτοκίου, με ισχύ από 1ης Ιουνίου 1999. Ελλείπει συμφωνίας, εφαρμοστέοι θα ήταν από 1ης Ιουνίου 1999 «μεταβλητοί όροι», όπως θα καθορίζονταν κάθε φορά από την Sparkasse Südholstein για δάνεια αυτού του είδους (ήτοι κυμαινόμενο επιτόκιο). Συμφωνήθηκε επίσης η εξασφάλιση του δανείου αυτού με υποθήκη.

Το 1999, μέσω τροποποιητικής συμφωνίας, τα συμβαλλόμενα μέρη συμφώνησαν την αναπροσαρμογή του επιτοκίου σε 4,89 % ετησίως, με ισχύ από 1ης Ιουνίου 1999 και για χρονικό διάστημα 10 ετών.

Στις 15 Απριλίου 2009 τα συμβαλλόμενα μέρη συμφώνησαν, αποκλειστικά με τη χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως, την αναπροσαρμογή του επιτοκίου σε 5,16 % ετησίως, από 1ης Ιουνίου 2009 για περαιτέρω χρονικό διάστημα 10 ετών. Η ΚΗ δεν ενημερώθηκε σχετικά με την ύπαρξη δικαιώματος υπαναχωρήσεως.

Βάσει της συμβάσεως αυτής, η ΚΗ κατέβαλε μεταξύ Ιουνίου του 2009 και Φεβρουαρίου του 2018 το συνολικό ποσό των 18 243,75 ευρώ στην Sparkasse Südholstein. Επιπλέον, η ΚΗ κατέβαλε στην Sparkasse Südholstein, στις 30 Νοεμβρίου 2009, το ποσό των 12 ευρώ για έξοδα διαχειρίσεως λογαριασμού.

- Στις 4 Νοεμβρίου 1999 η δικαιοπάροχος της Sparkasse Südholstein χορήγησε στην ΚΗ δάνειο ύψους 30 000 DEM (περίπου 15 000 ευρώ, στο εξής: τρίτο δάνειο). Κατά τη σύμβαση, το δάνειο υποτίθεται ότι θα χρησιμοποιούνταν για «συμμετοχές σε επιχειρήσεις», αλλά συμφωνήθηκε ότι στην πραγματικότητα θα χρησιμοποιούνταν ως προσωπικό δάνειο. Το επιτόκιο του δανείου ήταν 6,6 % ετησίως, σταθερό για αρχικό χρονικό διάστημα 10 ετών. Το νωρίτερο έξι εβδομάδες πριν από τις 30 Νοεμβρίου 2008, κάθε ένας εκ των συμβαλλομένων μπορούσε να ζητήσει τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων για αναπροσαρμογή του επιτοκίου, με ισχύ από 1ης Δεκεμβρίου 2008. Ελλείπει συμφωνίας, εφαρμοστέοι θα ήταν από 1ης Δεκεμβρίου 2008 «μεταβλητοί όροι», όπως θα καθορίζονταν κάθε φορά από την Sparkasse Südholstein για δάνεια αυτού του είδους (ήτοι κυμαινόμενο επιτόκιο). Συμφωνήθηκε επίσης η εξασφάλιση του δανείου αυτού με υποθήκη.

Στα τέλη του 2008 τα συμβαλλόμενα μέρη συνήψαν τροποποιητική συμφωνία για το επιτόκιο, αποκλειστικά με τη χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως, βάσει της οποίας το επιτόκιο του δανείου θα ήταν 4,87 % από 1ης Δεκεμβρίου 2008 για 10 χρόνια. Η Sparkasse Südholstein δεν ενημέρωσε την ΚΗ σχετικά με την ύπαρξη δικαιώματος υπαναχωρήσεως.

Βάσει της συμβάσεως αυτής, η ΚΗ κατέβαλε μεταξύ Δεκεμβρίου του 2008 και Φεβρουαρίου του 2018 το συνολικό ποσό των 8 328,33 ευρώ στην Sparkasse Südholstein.

¹⁴ Η ημερομηνία αυτή προκύπτει από τα στοιχεία που παραθέτει το αιτούν δικαστήριο. Θα πρέπει εδώ να επισημάνω ότι είναι αρκετά νωρίτερη από τη λήξη του διαστήματος των 10 ετών που προέβλεπε η τροποποιητική συμφωνία της 25ης Μαΐου 2004.

22. Στις 2 Σεπτεμβρίου 2015 η ΚΗ υπαναχώρησε από τις τρεις μεταγενέστερες συμφωνίες για το επιτόκιο που είχαν συναφθεί κατά τα έτη 2008, 2009 και 2010. Ως αιτιολογία της υπαναχωρήσεως προβλήθηκε ότι αυτές οι συμφωνίες για το επιτόκιο περιείχαν πώληση εξ αποστάσεως και ότι η Sparkasse Südholstein διαχειριζόταν οργανωμένο σύστημα πωλήσεων εξ αποστάσεως. Η ΚΗ υποστήριξε ότι, ως εκ τούτου, είχε δικαίωμα υπαναχωρήσεως βάσει του άρθρου 495, παράγραφος 1, του BGB (όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο) ή, δευτερευόντως, βάσει του άρθρου 312d, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του BGB (όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο).

23. Εν συνεχεία, η ΚΗ άσκησε ενώπιον του Landgericht Kiel (πρωτοδικείου Κιέλου, Γερμανία, στο εξής: αιτούν δικαστήριο) την επίδικη αγωγή, ζητώντας την επιστροφή των τόκων και των δόσεων για την εξόφληση του κεφαλαίου που κατέβαλε από τον χρόνο της συνάψεως των τροποποιητικών συμφωνιών από τις οποίες υπαναχώρησε, την επιστροφή των καταβληθέντων εξόδων διαχείρισεως λογαριασμού, καθώς και αποζημίωση για το όφελος που η εναγόμενη αποκόμισε εντεύθεν.

24. Ειδικότερα, η ΚΗ ζητεί από το αιτούν δικαστήριο: 1) να υποχρεώσει την Sparkasse Südholstein να της καταβάλει το ποσό των 37 285,38 ευρώ πλέον τόκων· 2) να αναγνωρίσει ότι, λόγω της από 2 Σεπτεμβρίου 2015 υπαναχωρήσεώς της, δεν υφίσταται πλέον συμφωνία για σταθερό επιτόκιο όσον αφορά το δεύτερο και το τρίτο δάνειο· 3) να αναγνωρίσει ότι, λόγω της από 2 Σεπτεμβρίου 2015 υπαναχωρήσεώς της, δεν υποχρεούται πλέον να καταβάλλει μηνιαίες δόσεις έναντι του δεύτερου και του τρίτου δανείου· και 4) να αναγνωρίσει ότι η Sparkasse Südholstein υποχρεούται να της επιστρέψει όλα τα ποσά που κατέβαλε έναντι του δεύτερου και του τρίτου δανείου μεταξύ της ημέρας μετά την επ' ακροατηρίου συζήτηση και της ημέρας κατά την οποία θα καταστεί αμετάκλητη η απόφαση, πλέον τόκων από την εκάστοτε ημερομηνία πιστώσεως της κάθε καταβολής στον τραπεζικό λογαριασμό εξυπηρέτησης του δανείου.

25. Η Sparkasse Südholstein ισχυρίζεται ότι η ΚΗ δεν είχε δικαίωμα υπαναχωρήσεως και ζητεί από το αιτούν δικαστήριο να απορρίψει την αγωγή.

26. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η ύπαρξη δικαιώματος υπαναχωρήσεως εξαρτάται από την ερμηνεία του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65. Προκειμένου να αναγνωρισθεί εν προκειμένω δικαίωμα υπαναχωρήσεως κατά τα άρθρα 312b, παράγραφος 1, και 312d, παράγραφοι 1 και 2, του BGB, τα οποία μεταφέρουν την οδηγία 2002/65 στο εσωτερικό δίκαιο, οι επίμαχες συναλλαγές πρέπει να εμπίπτουν στην έννοια της συμβάσεως που συνάπτεται «στο πλαίσιο οργανωμένου συστήματος εξ αποστάσεως πωλήσεως ή παροχής υπηρεσιών» (κατά το άρθρο 312b, παράγραφος 1, του BGB, ερμηνευόμενο σύμφωνα με την ως άνω οδηγία). Η έννοια αυτή έχει λάβει αποκλίνουσες μεταξύ τους ερμηνείες στην εθνική νομολογία και νομική θεωρία. Κατά την αιτιολογική έκθεση του σχετικού εθνικού νομοσχεδίου, οι συναλλαγές που διενεργούνται με περιστασιακή και μάλλον συμπτωματική χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως πρέπει να αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής των συγκεκριμένων διατάξεων. Ωστόσο, η Sparkasse Südholstein έχει προετοιμαστεί κατάλληλα (εξ απόψεως προσωπικού και πόρων) για τη σύναψη, σε τακτική βάση, τροποποιητικών και συμπληρωματικών συμβάσεων με υφιστάμενους πελάτες μέσω πωλήσεως εξ αποστάσεως.

27. Περαιτέρω, η έννοια της συμβάσεως «παροχής υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών» (άρθρο 312b, παράγραφος 1, του BGB), θα πρέπει επίσης να ερμηνευθεί κατά τρόπο σύμφωνο με την οδηγία 2002/65. Συναφώς, το Oberlandesgericht Frankfurt (εφετείο Φρανκφούρτης, Γερμανία) έχει κρίνει ότι «απλώς και μόνον η τροποποίηση των όρων ήδη χορηγηθέντος δανείου δεν συνιστά (νέα, αυτοτελή) υπηρεσία της τράπεζας. Αντιθέτως, αποτελεί μέρος της αρχικής χορηγήσεως δανείου. Προϋπόθεση για την ύπαρξη μιας εξ αποστάσεως συμβάσεως είναι πάντοτε η παράδοση αγαθού ή η παροχή υπηρεσίας από τον επιχειρηματία και, επομένως, δεν είναι αρκετό αν μόνον ο καταναλωτής, βάσει της συναφθείσας συμφωνίας, προβαίνει σε παροχή που χαρακτηρίζει τη σύμβαση». Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι οι συμβάσεις για την τροποποίηση όρων δανείου εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2002/65.

28. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως επί των ακόλουθων ερωτημάτων:

- «1) Συνάπτεται, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65/EK, σύμβαση “στο πλαίσιο συστήματος εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών οργανωμένου από τον προμηθευτή”, με την οποία μια υφιστάμενη σύμβαση δανείου τροποποιείται μόνον όσον αφορά το ύψος του συμφωνημένου επιτοκίου (τροποποιητική συμφωνία για το επιτόκιο), όταν μια τράπεζα με δίκτυο καταστημάτων συνάπτει συμβάσεις δανείου για τη χρηματοδότηση ακινήτων, εξασφαλιζόμενες με εμπράγματα ασφάλειες επί ακινήτων, μόνο εντός των καταστημάτων της, αλλά στο πλαίσιο υφιστάμενων εμπορικών σχέσεων συνάπτει συμβάσεις για την τροποποίηση ήδη συναφθεισών συμβάσεων δανείου ενίοτε επίσης χρησιμοποιώντας μόνον μέσα επικοινωνίας εξ αποστάσεως;
- 2) Υφίσταται “σύμβαση που αφορά χρηματοοικονομικές υπηρεσίες” κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65, όταν υφιστάμενη σύμβαση δανείου τροποποιείται μόνον όσον αφορά το ύψος του συμφωνημένου επιτοκίου (τροποποιητική συμφωνία για το επιτόκιο), χωρίς να παρατείνεται η διάρκεια του δανείου ή να τροποποιείται το ύψος του;»

29. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η ΚΗ, η Sparkasse Südholstein, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι ως άνω μετέχοντες στην προδικαστική διαδικασία ανέπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 4ης Σεπτεμβρίου 2019.

Ανάλυση

Επί του παραδεκτού

30. Η Sparkasse Südholstein ισχυρίζεται ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι απαράδεκτο διότι δεν αφορά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το οποίο είναι αρκούντως σαφές, αλλά την εφαρμογή του στα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υποθέσεως. Ισχυρίζεται επίσης ότι η ορθή εφαρμογή, στην παρούσα υπόθεση, των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που αποτελούν αντικείμενο των δύο προδικαστικών ερωτημάτων είναι προφανής. Περαιτέρω, τα πραγματικά περιστατικά που παραθέτει το αιτούν δικαστήριο δεν αρκούν για να μπορέσει το Δικαστήριο να απαντήσει στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα.

31. Το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο, στο πλαίσιο του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, να αποφανθεί επί της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης σε συγκεκριμένες περιπτώσεις¹⁵. Η προβλεπόμενη στο άρθρο 267 ΣΛΕΕ διαδικασία προδικαστικής παραπομπής καθιερώνει «στενή συνεργασία μεταξύ των εθνικών δικαιοδοτικών οργάνων και του Δικαστηρίου, στηριζόμενη σε κατανομή των καθηκόντων μεταξύ τους, και συνιστά μέσο διά του οποίου το Δικαστήριο παρέχει στα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα τα ερμηνευτικά εκείνα στοιχεία του δικαίου της Ένωσης που τους είναι αναγκαία για την επίλυση των διαφορών επί των οποίων καλούνται να αποφανθούν». «Ένα από τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του συστήματος δικαστικής συνεργασίας που καθιερώνει το άρθρο 234 ΕΚ συνίσταται στο ότι το Δικαστήριο απαντά μάλλον γενικά και αφηρημένα στα ερωτήματα ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που του υποβάλλονται, ενώ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να επιλύσει τη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί λαμβάνοντας υπόψη την απάντηση του Δικαστηρίου»¹⁶.

¹⁵ Απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 1986, VAG France (10/86, EU:C:1986:502, σκέψη 7).

¹⁶ Απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2010, Genc (C-14/09, EU:C:2010:57, σκέψεις 30 και 31).

32. Κατά πάγια νομολογία, τα σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ερωτήματα που υποβάλλονται από εθνικό δικαστήριο, εντός του πραγματικού και νομικού πλαισίου το οποίο το δικαστήριο αυτό προσδιορίζει με δική του ευθύνη, και την ακρίβεια του οποίου δεν οφείλει να ελέγξει το Δικαστήριο, θεωρούνται κατά τεκμήριο λυσιτελή. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος εθνικού δικαστηρίου μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως, ή όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν¹⁷.

33. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι προφανές ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο καθοδήγηση για την ερμηνεία του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η καθοδήγηση αυτή είναι αναγκαία για την εφαρμογή του εθνικού δικαίου, ερμηνευόμενου υπό το πρίσμα της οδηγίας αυτής, στη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί. Προσθέτω ότι –αντιθέτως προς όσα προβάλλει η Sparkasse Südholstein– δεν θεωρώ ότι η απάντηση στα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου είναι «προφανής», πολλώ δε μάλλον ότι περιττεύει η παροχή από το Δικαστήριο συνδρομής, μέσω ερμηνείας των σχετικών διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, προς το εθνικό δικαστήριο.

34. Όσον αφορά τον ισχυρισμό περί των φερόμενων ελλείψεων σχετικά με την έκθεση των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως, αποτελεί πάγια νομολογία ότι το Δικαστήριο δύναται να απορρίψει αίτηση εθνικού δικαστηρίου για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως όταν δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν¹⁸. Πάντως, φρονώ ότι η απόφαση περί παραπομπής εκθέτει με επαρκή τρόπο τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων βασίζονται τα προδικαστικά ερωτήματα, και παρέχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να δώσει χρήσιμη απάντηση σε αυτά.

35. Επομένως, συνάγω ότι τα προδικαστικά ερωτήματα είναι παραδεκτά.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

36. Η οδηγία 2002/65 εντάσσεται σε ένα γενικό σχέδιο του νομοθέτη της Ένωσης που αποσκοπεί στην πραγμάτωση ολοκληρωμένης αγοράς όσον αφορά τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και την εξ αποστάσεως εμπορία τους. Ειδικότερα, συμπληρώνει την οδηγία 97/7 για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις, επεκτείνοντας την προστασία στις συμβάσεις που αφορούν την παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών.

37. Η οδηγία 97/7 δεν περιλαμβάνει ορισμό της έννοιας των «χρηματοοικονομικών υπηρεσιών»¹⁹. Ο ορισμός των υπηρεσιών αυτών περιλαμβάνεται ωστόσο στο άρθρο 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2002/65, όπου ορίζεται ότι ως χρηματοοικονομική υπηρεσία νοείται κάθε υπηρεσία «τραπεζικής, πιστωτικής, ασφαλιστικής ή επενδυτικής φύσεως, ή σχετική με ατομικές συντάξεις ή με πληρωμές».

¹⁷ Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Junqueras Vies (C-502/19, EU:C:2019:1115, σκέψη 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

¹⁸ Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2012, Varzim Sol (C-25/11, EU:C:2012:94, σκέψη 29).

¹⁹ Το παράρτημα II της οδηγίας 97/7, το οποίο διεγράφη δυνάμει του άρθρου 18 της οδηγίας 2002/65, περιελάμβανε μη εξαντλητικό κατάλογο χρηματοοικονομικών υπηρεσιών: επενδυτικές υπηρεσίες, συναλλαγές ασφάλισης και αντασφάλισης, τραπεζικές υπηρεσίες και υπηρεσίες που αφορούν συναλλαγές επί προθεσμία ή προαίρεσει.

38. Η διατύπωση του ορισμού είναι ευρεία και καλύπτει εκτεταμένο φάσμα προϊόντων²⁰. Από την αιτιολογική έκθεση της τροποποιημένης προτάσεως της οδηγίας καθίσταται σαφές ότι αυτή ήταν η πρόθεση του νομοθέτη της Ένωσης: διευκρινίζεται στην πρόταση ότι «[ο] ορισμός των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών απλοποιήθηκε σε σχέση με την αρχική πρόταση: αφαιρέθηκαν όλες οι αναφορές σε ισχύουσες οδηγίες, ώστε, αφενός, να εξασφαλιστεί η κάλυψη όλων των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών που είναι δυνατό να προσφερθούν σε έναν καταναλωτή και, αφετέρου, να αποκλειστεί η ύπαρξη κενών που θα είχε δημιουργήσει ο προηγούμενος ορισμός»²¹. Εξάλλου, από το ίδιο το γράμμα του άρθρου 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2002/65 είναι σαφές ότι οι υπηρεσίες «πιστωτικής» φύσεως, όπως τα δάνεια, αποτελούν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες²². Για τον λόγο αυτόν, οι υπηρεσίες αυτές αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 97/7. Επομένως, αβασίμως υποστηρίζει η ΚΗ ότι εν προκειμένω θα μπορούσε να εφαρμοστεί η οδηγία 97/7.

39. Έρχομαι τώρα στα προδικαστικά ερωτήματα. Θεωρώ ότι είναι πιο λογικό να εξεταστούν με την αντίθετη σειρά.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

40. Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η συμφωνία που τροποποιεί υφιστάμενη σύμβαση δανείου όσον αφορά το επιτόκιο, χωρίς να παρατείνει τη διάρκεια του δανείου ή να τροποποιεί το ύψος του, εμπίπτει στην έννοια της «σύμβασης που αφορά χρηματοοικονομικές υπηρεσίες» κατά το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65.

41. Όπως εκθέτει το αιτούν δικαστήριο στην απόφασή του περί παραπομπής, το ερώτημα αυτό ουσιαστικά ανακύπτει διότι το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 2002/65 ορίζει ότι, όσον αφορά τις συμβάσεις που αφορούν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες οι οποίες περιλαμβάνουν μια αρχική συμφωνία παροχής υπηρεσίας και ακολούθως διαδοχικές πράξεις ή σειρά διακριτών πράξεων της αυτής φύσεως που κλιμακώνονται χρονικά, οι διατάξεις της οδηγίας εφαρμόζονται μόνο στην αρχική συμφωνία.

42. Η σύναψη μεταγενέστερης συμφωνίας για το επιτόκιο γεννά άραγε για τον προμηθευτή (τον δανειστή) τις υποχρεώσεις που επιβάλλει η οδηγία 2000/65; Ή εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής βάσει του άρθρου της 1, παράγραφος 2;

43. Η Sparkasse Südholstein και η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζουν ότι οι διατάξεις της οδηγίας 2002/65 δεν έχουν εφαρμογή στη μεταγενέστερη συμφωνία για το επιτόκιο. Η συμφωνία αυτή αφορά μόνο την κύρια υποχρέωση του καταναλωτή στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου και όχι τα άλλα στοιχεία της σύμβασης. Κατά συνέπεια, η συμφωνία για το επιτόκιο δεν μπορεί να θεωρηθεί αυτοτελής σύμβαση.

44. Η Επιτροπή και η ΚΗ υποστηρίζουν ότι η μεταγενέστερη συμφωνία για το επιτόκιο αποτελεί «σύμβαση που αφορά χρηματοοικονομικές υπηρεσίες», στην οποία έχει εφαρμογή η οδηγία 2002/65.

²⁰ Haentjens, M., και de Gioia-Carabellese, P., *European Banking and Financial Law*, Routledge, Λονδίνο και Νέα Υόρκη, 2015, σ. 64.

²¹ Τροποποιημένη πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών προς τους καταναλωτές και την τροποποίηση των οδηγιών 97/7/ΕΚ και 98/27/ΕΚ, COM(99) 385 τελικό (ΕΕ 2000, C 177Ε, σ. 21, στο εξής: τροποποιημένη πρόταση οδηγίας).

²² Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Bot στην υπόθεση Kareda (C-249/16, EU:C:2017:305, σημείο 41).

45. Σκοπός της οδηγίας 2002/65 είναι η πλήρης εναρμόνιση των εθνικών διατάξεων και, επομένως, οι όροι της οδηγίας αυτής πρέπει να τυγχάνουν κοινής ερμηνείας σε όλα τα κράτη μέλη²³. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, από την ανάγκη ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης συνάγεται ότι, όταν διάταξη του δικαίου της Ένωσης δεν περιέχει ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό συγκεκριμένης έννοιας, η εν λόγω έννοια πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή και ομοιόμορφο σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση λαμβανομένων υπόψη του πλαισίου στο οποίο αυτή εντάσσεται και του σκοπού της οικείας ρυθμίσεως²⁴.

46. Στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εμπορίας χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, η ομοιόμορφη ερμηνεία καθιστά δυνατή την αποφυγή αποκλίσεων μεταξύ των κρατών μελών. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό σε έναν τομέα ο οποίος εγγενώς έχει διασυνοριακικό χαρακτήρα. Εντούτοις, τα μέτρα που υιοθετούνται για την εδραίωση της ενιαίας αγοράς δεν πρέπει να υπονομεύουν την προστασία του καταναλωτή. Αντιθέτως, πρέπει –όπως αναφέρει η αιτιολογική σκέψη 1 της οδηγίας 2002/65– να είναι κατάλληλα για την επίτευξη υψηλού επιπέδου προστασίας του καταναλωτή που δραστηριοποιείται στην αγορά. Αυτοί οι κοινοί κανόνες, συγκεράζουν την ανάγκη εδραίωσης της ενιαίας αγοράς με την ανάγκη υπάρξεως υψηλού επιπέδου προστασίας του καταναλωτή, και επομένως αποσκοπούν στην αύξηση της εμπιστοσύνης του καταναλωτή ο οποίος θα έχει ευνοϊκότερη προδιάθεση υπέρ του εξ αποστάσεως εμπορίου²⁵. Ο σκοπός της οδηγίας 2002/65 είναι η ευρεία προστασία των καταναλωτών με την παροχή σε αυτούς ορισμένων δικαιωμάτων ως προς τις συμβάσεις εξ αποστάσεως, καθόσον η χρησιμοποίηση των μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως δεν πρέπει να οδηγεί σε μείωση των πληροφοριών που παρέχονται στον καταναλωτή²⁶.

47. Το άρθρο 2, στοιχείο α', ορίζει ότι ως «σύμβαση εξ αποστάσεως» νοείται «κάθε» σύμβαση που αφορά «χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και συνάπτεται μεταξύ ενός προμηθευτή και ενός καταναλωτή, στο πλαίσιο συστήματος εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών οργανωμένου από τον προμηθευτή». Η αιτιολογική σκέψη 14 διευκρινίζει ότι η οδηγία καλύπτει «όλες τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες» που είναι δυνατόν να παρασχεθούν εξ αποστάσεως.

48. Τα κείμενα αυτά δείχνουν ότι η έννοια της «συμβάσεως εξ αποστάσεως», στην οποία έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της οδηγίας 2002/65, πρέπει να τυγχάνει ευρείας ερμηνείας, δεδομένου ότι στο άρθρο 2, στοιχείο α', γίνεται λόγος για «κάθε σύμβαση» και στην αιτιολογική σκέψη 14 για «όλες τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες». Η προσέγγιση αυτή συνάδει επίσης με τον προστατευτικό σκοπό της οδηγίας, ο οποίος είναι η διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας του καταναλωτή.

49. Η αιτιολογική σκέψη 16 διευκρινίζει περαιτέρω ότι, κατά τη σύνταξη της οδηγίας 2002/65, ο νομοθέτης της Ένωσης είχε επίγνωση του γεγονότος ότι η ίδια σύμβαση που περιλαμβάνει διαδοχικές πράξεις ή διακριτές πράξεις της αυτής φύσεως που κλιμακώνονται χρονικά μπορεί να χαρακτηρίζεται νομικώς με διαφορετικούς τρόπους στα διάφορα κράτη μέλη. Οι αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας παρέχουν ορισμένη καθοδήγηση όσον αφορά τον ορθό τρόπο ερμηνείας των εννοιών αυτών.

50. Συναφώς, οι αιτιολογικές σκέψεις διευκρινίζουν ότι η οδηγία εφαρμόζεται «στην πρώτη από μια σειρά διαδοχικών πράξεων ή διακριτών πράξεων της αυτής φύσεως που κλιμακώνονται χρονικά και είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο, ανεξάρτητα από το εάν η πράξη αυτή ή αυτή η σειρά πράξεων αποτελεί αντικείμενο μιας μοναδικής σύμβασης ή διακριτών διαδοχικών συμβάσεων»²⁷. Η έννοια της «αρχικής συμφωνίας παροχής υπηρεσίας» διευκρινίζεται περαιτέρω με την παράθεση ορισμένων παραδειγμάτων, όπως «το άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού, [η] απόκτηση

23 Απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2019, Romano (C-143/18, EU:C:2019:701, σκέψεις 34 και 55).

24 Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2017, Schottelius (C-247/16, EU:C:2017:638, σκέψη 31).

25 Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα G. Pitruzzella στη υπόθεση Romano (C-143/18, EU:C:2019:273, σημεία 41 και 42).

26 Η αιτιολογική σκέψη 12 διευκρινίζει ότι η θέσπιση κοινών κανόνων στον συγκεκριμένο τομέα δεν θα πρέπει «να θίγει το γενικό επίπεδο προστασίας του καταναλωτή». Πρβλ. επίσης, κατ' αναλογία, απόφαση της 5ης Ιουλίου 2012, Content Services (C-49/11, EU:C:2012:419, σκέψη 36), απόφαση που αφορά την οδηγία 97/7.

27 Αιτιολογική σκέψη 16.

πιστωτικής κάρτας» ή «[η] σύναψη σύμβασης διαχείρισης χαρτοφυλακίου», ενώ «η κατάθεση ή η ανάληψη μετρητών προς ή από τραπεζικό λογαριασμό, η πληρωμή με πιστωτική κάρτα» και «οι συναλλαγές στα πλαίσια σύμβασης διαχείρισης χαρτοφυλακίου» θεωρούνται «πράξεις». Πάντως, «[ό]ταν προστίθενται στην αρχική συμφωνία παροχής υπηρεσίας νέα στοιχεία, όπως είναι η δυνατότητα χρησιμοποίησης ηλεκτρονικού μέσου πληρωμής μαζί με ήδη υφιστάμενο τραπεζικό λογαριασμό, αυτό δεν συνιστά “πράξη” αλλά πρόσθετη σύμβαση στην οποία έχει εφαρμογή η παρούσα οδηγία»²⁸.

51. Επομένως, για την ύπαρξη «συμβάσεως» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', βασικό στοιχείο είναι η ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ των μερών, ήτοι η σύμπτωση της βουλήσεώς τους. Η οδηγία παρέχει, στην αιτιολογική σκέψη 15, ορισμένη καθοδήγηση όσον αφορά τα συστατικά στοιχεία της «συμβάσεως», ήτοι την προσφορά, τη διαπραγμάτευση και τη σύναψη. Μολονότι οι ορισμοί της «συμβάσεως» και της «συμφωνίας» κατά το εκάστοτε εθνικό δίκαιο ενδέχεται να διαφέρουν, προκύπτει ότι αυτό που απαιτείται για τους σκοπούς της οδηγίας 2002/65 είναι προσφορά και αποδοχή που οδηγούν στη σύμπτωση της βουλήσεως των μερών. Η «συμφωνία» που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ορίζεται σε αντιδιαστολή με την «πράξη». Συνιστά «πράξη» η ενέργεια που γίνεται *σε εκτέλεση* υφιστάμενης συμφωνίας, *χωρίς να προσθέτει στοιχεία για τα οποία θα απαιτούνταν η εκ νέου σύμπτωση της βουλήσεως των μερών*. Επομένως, στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου, στην έννοια της «πράξεως» εμπίπτουν επιμέρους ενέργειες όπως οι καταβολές που μειώνουν το ύψος της συνολικής οφειλής²⁹.

52. Στο πλαίσιο συμβάσεως δανείου, η «χαρακτηριστική υποχρέωση» είναι η ίδια η παροχή του ποσού του δανείου, ενώ η υποχρέωση του δανειολήπτη να αποπληρώσει το εν λόγω ποσό αποτελεί συνέπεια της εκπληρώσεως της παροχής του δανειστή³⁰. Ο δανειστής προσφέρει ορισμένο χρηματικό ποσό ως δάνειο. Πέρα από το ποσό του δανείου, τα άλλα κύρια στοιχεία που απαιτούνται για την επίτευξη συμφωνίας είναι η διάρκεια και η διάρκεια της περιόδου αποπληρωμής και το επιτόκιο. Για τον υποψήφιο δανειολήπτη, βασικό ζήτημα είναι η επιλογή μεταξύ σταθερού και κυμαινόμενου επιτοκίου. Ο καταναλωτής που είναι ιδιαιτέρως απρόθυμος να αναλάβει κίνδυνο είναι πιθανότερο να επιλέξει σταθερό επιτόκιο, ενώ ο λιγότερο απρόθυμος να αναλάβει κίνδυνο ενδέχεται να επιλέξει κυμαινόμενο επιτόκιο. Όταν ο καταναλωτής επιλέγει σταθερό επιτόκιο, ορισμένες φορές συμφωνείται ότι, μετά την παρέλευση συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος, το επιτόκιο θα αποτελέσει αντικείμενο νέας διαπραγματεύσεως μεταξύ των μερών. Αυτό συνέβη στην υπόθεση της κύριας δίκης. Όπως εκθέτει το αιτούν δικαστήριο, και επιβεβαίωσε η Sparkasse Südholstein με τις γραπτές παρατηρήσεις της, οι τρεις δανειακές συμβάσεις περιείχαν παρόμοια ρήτρα, η οποία προέβλεπε ότι 6 έως 2 εβδομάδες προ της λήξεως του χρονικού διαστήματος κατά το οποίο το επιτόκιο διατηρούνταν σταθερό, κάθε ένας εκ των συμβαλλομένων είχε τη δυνατότητα να ζητήσει την αναδιαπραγμάτευση του επιτοκίου. Αν μετά το χρονικό αυτό διάστημα δεν είχε επιτευχθεί συμφωνία όσον αφορά την αναπροσαρμογή του επιτοκίου, για το αντίστοιχο δάνειο θα ίσχυε κυμαινόμενο επιτόκιο, όπως αυτό θα καθοριζόταν από τη Sparkasse Südholstein για δάνεια αυτού του είδους.

53. Φαίνεται ότι το επιτόκιο έγινε αντικείμενο αναδιαπραγματεύσεως μεταξύ των μερών στη βάση νέας προτάσεως από την πλευρά της τράπεζας. Σε περίπτωση μη επιτεύξεως συμφωνίας, οι αρχικοί όροι της συμβάσεως δεν θα έμεναν αμετάβλητοι. Αντιθέτως, θα μεταβάλλονταν ουσιαδώς. Ειδικότερα, το επιτόκιο θα μετατρεπόταν από σταθερό σε κυμαινόμενο. Επομένως, η νέα συμφωνία δεν αποτελούσε απλή «πράξη» τα στοιχεία της οποίας καλύπτονταν από την προηγούμενη συμφωνία, αλλά νέα συμφωνία για το επιτόκιο, για την οποία απαιτούνταν νέα σύμπτωση βουλήσεως. Ο ένας εκ των συμβαλλομένων ανέλαβε την πρωτοβουλία να αρχίσουν διαπραγματεύσεις, και συζητήθηκαν διάφορα πιθανά επιτόκια. Οι συμβαλλόμενοι θα μπορούσαν να συμφωνήσουν για νέο σταθερό επιτόκιο ή να επιλέξουν κυμαινόμενο επιτόκιο. Ελλείψει συμφωνίας, η δεύτερη δυνατότητα τέθηκε αυτόματα σε εφαρμογή.

²⁸ Αιτιολογική σκέψη 17.

²⁹ Βλ. Λιναρίτης, Ι., Η πρόσβαση στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες μέσω Διαδικτύου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σ. 119.

³⁰ Απόφαση της 15ης Ιουνίου 2017, Kareda (C-249/16, EU:C:2017:472, σκέψη 41).

54. Αντιθέτως προς όσα προβάλλουν η Sparkasse Südholstein και η Γερμανική Κυβέρνηση, το γεγονός ότι άλλα στοιχεία του δανείου, όπως το ύψος και η διάρκειά του, δεν τροποποιήθηκαν από τη μεταγενέστερη συμφωνία για το επιτόκιο δεν σημαίνει ότι η εν λόγω συμφωνία αποτελούσε απλώς «πράξη» στην οποία δεν έχουν εφαρμογή οι λεπτομερείς διατάξεις της οδηγίας 2002/65. Η ερμηνεία αυτή θα περιόριζε υπέρμετρα το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, σκοπός της οποίας ήταν να καλύψει «κάθε σύμβαση» που αφορά χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (άρθρο 2, στοιχείο α'). Δεν υπάρχει τίποτα στην οδηγία 2002/65 που να δείχνει ότι, προκειμένου να έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της, η τροποποιητική συμφωνία πρέπει να τροποποιεί το σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος των στοιχείων της προγενέστερης συμβάσεως. Όταν βασικό στοιχείο της συμφωνίας, το οποίο καλύπτεται από την αρχική σύμβαση, παύει να ισχύει και γίνεται αντικείμενο αναδιαπραγματεύσεως, και μετά την επίτευξη (ή την αυτόματη θέση σε ισχύ) νέας συμφωνίας έχουν εφαρμογή νέοι συμβατικοί όροι, πρέπει να παρέχονται στον καταναλωτή όλες οι πληροφορίες που είναι αναγκαίες για να δώσει τη συγκατάθεσή του, όπως προβλέπει η οδηγία 2002/65.

55. Η Sparkasse Südholstein και η Γερμανική Κυβέρνηση ισχυρίζονται επίσης ότι, στο πλαίσιο συμβατικής σχέσεως, η αρχική σύμβαση δανείου και οι μεταγενέστερες συμφωνίες για την τροποποίηση του επιτοκίου πρέπει να θεωρούνται ως ένα όλον, ήτοι ως μία και μόνη σύμβαση. Η Sparkasse Südholstein επικαλείται συναφώς τη διάταξη του Bundesgerichtshof (Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, Γερμανία) της 15ης Ιανουαρίου 2019, στην οποία το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι, σε υποθέσεις «Unechte Abschnittsfinanzierung»³¹, η συμφωνία για το επιτόκιο δεν αποτελεί αυτοτελή σύμβαση αλλά μέρος της συμβάσεως δανείου. Κατά συνέπεια, ο καταναλωτής έχει δικαίωμα υπαναχωρήσεως όσον αφορά μόνον την αρχική σύμβαση δανείου και όχι τις μεταγενέστερες συμφωνίες για το επιτόκιο.

56. Το σκεπτικό της ως άνω διατάξεως, όπως το αντιλαμβάνομαι, βασίζεται αποκλειστικά σε εκτιμήσεις που αφορούν το εθνικό δίκαιο. Πάντως, όπως εξέθεσα ανωτέρω (στο σημείο 45 των παρουσών προτάσεων), σκοπός της οδηγίας 2002/65 είναι η πλήρης εναρμόνιση των εθνικών διατάξεων και, επομένως, οι όροι της οδηγίας αυτής πρέπει να τυγχάνουν κοινής ερμηνείας σε όλα τα κράτη μέλη³². Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι, εντός συγκεκριμένης εθνικής έννομης τάξεως, η μεταγενέστερη συμφωνία για το επιτόκιο χαρακτηρίζεται ως μέρος της αρχικής συμβάσεως δανείου δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά την ερμηνεία της έννοιας της «συμβάσεως εξ αποστάσεως» κατά το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65, ούτε των «πράξεων» στις οποίες οι διατάξεις της οδηγίας αυτής δεν έχουν εφαρμογή δυνάμει του άρθρου της 1, παράγραφος 2. Η οδηγία ρητώς αποκλείει από την εφαρμογή των διατάξεών της μόνον ορισμένες «πράξεις»· η δε συμφωνία για το επιτόκιο η οποία συνάπτεται μετά τη λήξη της αρχικής συμφωνίας για το επιτόκιο αποτελεί, για τους λόγους που προεκτέθηκαν³³, νέα «σύμβαση που αφορά χρηματοοικονομικές υπηρεσίες».

57. Επομένως, συμπεραίνω ότι, κατ' ορθή ερμηνεία, στην έννοια της «συμβάσεως που αφορά χρηματοοικονομικές υπηρεσίες» κατά το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65 πρέπει να θεωρηθεί ότι εμπίπτει μια μεταγενέστερη συμφωνία για το επιτόκιο η οποία δεν παρατείνει τη διάρκεια του δανείου ούτε τροποποιεί το ύψος του. Η συμφωνία αυτή δεν αποτελεί «πράξη» κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 2002/65 και, κατά συνέπεια, έχουν εφαρμογή σε αυτήν οι διατάξεις της εν λόγω οδηγίας.

31 Κατά προσέγγιση, η φράση αυτή σημαίνει «ψευδής υποδιαίρεση του χρονοδιαγράμματος πληρωμής».

32 Απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2019, Romano (C-143/18, EU:C:2019:701, σκέψεις 34 και 55).

33 Βλ. σημεία 47 έως 53 των παρουσών προτάσεων.

Επί του πρώτου ερωτήματος

58. Με το πρώτο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν, σε περίπτωση που τράπεζα συνάπτει ορισμένα είδη συμβάσεων δανείου μόνο εντός των καταστημάτων της, αλλά μερικές φορές συνάπτει στη συνέχεια συμβάσεις τροποποιητικές των συμβάσεων δανείου, χρησιμοποιώντας μόνον μέσα επικοινωνίας εξ αποστάσεως, πρόκειται για σύμβαση που συνάπτεται «στο πλαίσιο συστήματος εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών οργανωμένου από τον προμηθευτή» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65.

59. Ο ορισμός της «συμβάσεως εξ αποστάσεως» στο άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65 ακολουθεί τον αντίστοιχο ορισμό του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 97/7³⁴. Η σύμβαση αυτή έχει δύο βασικά στοιχεία. Το πρώτο στοιχείο είναι ότι δεν υπάρχει αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία των δύο συμβαλλομένων μερών –του προμηθευτή και του καταναλωτή– όταν προετοιμάζονται και συνάπτονται οι συμβάσεις εξ αποστάσεως. Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι οι συναλλαγές αυτές πραγματοποιούνται στο πλαίσιο συστήματος εξ αποστάσεως πώλησεως ή παροχής υπηρεσιών οργανωμένου από τον προμηθευτή, ο οποίος χρησιμοποιεί μόνον μέσα επικοινωνίας εξ αποστάσεως³⁵.

60. Όσον αφορά το πρώτο στοιχείο, πρέπει να επισημανθεί ότι, για να εμπίπτει στον ορισμό της «συμβάσεως εξ αποστάσεως», αρκεί η αποκλειστική χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως να γίνεται για τους σκοπούς της συμβάσεως. Ως «μέσο επικοινωνίας εξ αποστάσεως» νοείται, κατά τον ορισμό του άρθρου 2, στοιχείο ε', της οδηγίας 2002/65, «κάθε μέσο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί, χωρίς την αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία του προμηθευτή και του καταναλωτή, για την εξ αποστάσεως εμπορία υπηρεσίας μεταξύ των μερών αυτών». Πρόκειται για ευρύ ορισμό, στον οποίο εμπίπτει οποιοδήποτε μέσο επικοινωνίας δεν απαιτεί αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία των δύο συμβαλλομένων, όπως το τηλέφωνο, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, η αλληλογραφία, το φαξ κ.λπ. Όλα τα αναγκαία στάδια για τη σύναψη της συμβάσεως πρέπει να διεκπεραιώνονται με την αποκλειστική χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως³⁶. Συμφωνώ με την προσέγγιση θεωρητικών του δικαίου κατά την οποία το γεγονός ότι, πριν από τη σύναψη της συμβάσεως, υπήρξε προσωπική επαφή μεταξύ προμηθευτή και καταναλωτή για σκοπούς άλλους από την προσφορά, τη διαπραγμάτευση και τη σύναψη της συμβάσεως δεν πρέπει από μόνο του να αποκλείει τον χαρακτηρισμό της συμβάσεως ως συμβάσεως εξ αποστάσεως³⁷.

61. Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη συμφωνίες για το επιτόκιο, που τροποποίησαν τις αρχικές συμφωνίες, συνήφθησαν μόνο με τη χρήση μέσων επικοινωνίας εξ αποστάσεως. Το στοιχείο αυτό δεν φαίνεται να αποτελεί αντικείμενο αντιδικίας.

62. Αντικείμενο αντιδικίας αποτελεί, αντιθέτως, το αν η Sparkasse Südholstein διατηρούσε «οργανωμένο σύστημα εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών». Στην οδηγία δεν ορίζεται περαιτέρω ο όρος αυτός. Η αιτιολογική σκέψη 18 παρέχει ορισμένη καθοδήγηση, διευκρινίζοντας ότι σκοπός της εν λόγω απαιτήσεως είναι να αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας «την παροχή υπηρεσιών η οποία πραγματοποιείται σε αυστηρά περιστασιακή βάση και εκτός συγκεκριμένης εμπορικής δομής, με σκοπό τη σύναψη συμβάσεων εξ αποστάσεως»³⁸.

³⁴ Βλ. αιτιολογική έκθεση της τροποποιημένης προτάσεως οδηγίας.

³⁵ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 15 και 18, καθώς και άρθρο 2, στοιχεία α' και ε', της οδηγίας 2002/65. Βλ. επίσης, κατ' αναλογία, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi στην υπόθεση *Handelsgesellschaft Heinrich Heine* (C-511/08, EU:C:2010:48, σημείο 27).

³⁶ Πρβλ. άρθρο 2, στοιχείο ε', της οδηγίας 2002/65. Βλ., επίσης, Yonge, W., «The distance marketing of consumer financial services directive», *Journal of Financial Services Marketing*, τόμος 8, 2003, σ. 80.

³⁷ Fisher, J., Bewsey, J., Waters, M., Ovey, E., *The Law of Investor Protection*, Sweet & Maxwell, Λονδίνο, 2η έκδ., 2003, σ. 247.

³⁸ Βλ., επίσης, αιτιολογική έκθεση της τροποποιημένης προτάσεως οδηγίας.

63. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να προβεί στις αναγκαίες διαπιστώσεις των πραγματικών περιστατικών ως προς το ζήτημα ποιες ακριβώς πρακτικές χρησιμοποιούσε η Sparkasse Südholstein για τη σύναψη τροποποιητικών συμβάσεων για το επιτόκιο. Ωστόσο, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να παράσχει καθοδήγηση σχετικά με την ερμηνεία του όρου «σύστημα εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών οργανωμένο από τον προμηθευτή» κατά την έννοια της οδηγίας 2002/65.

64. Από αυτό τούτο το γράμμα του άρθρου 2, στοιχείο α', προκύπτει ότι ένα σύστημα αυτού του είδους πρέπει να πληροί ορισμένα κριτήρια. Πρώτον, πρέπει να είναι «οργανωμένο». Αυτό σημαίνει ότι ο προμηθευτής πρέπει να έχει προετοιμαστεί κατάλληλα, από την άποψη της εμπορικής του δομής που περιλαμβάνει το προσωπικό και τους πόρους, προκειμένου να συνάπτει συμβάσεις χωρίς την αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία του προμηθευτή και του καταναλωτή. Δεύτερον, το σύστημα πρέπει να είναι οργανωμένο «από τον προμηθευτή». Ο προμηθευτής είναι εκείνος που καθορίζει το πλαίσιο εντός του οποίου προτείνει στον καταναλωτή τη σύναψη συμβάσεων εξ αποστάσεως. Τρίτον, η χρήση του συστήματος πρέπει να είναι «αποκλειστική» για την εκάστοτε σύμβαση «μέχρι και τη στιγμή σύναψης της σύμβασης». Επομένως, πρέπει να καλύπτει όλα τα στάδια της σύμβασης τα οποία προβλέπει η οδηγία 2002/65, ήτοι την προσφορά, τη διαπραγμάτευση και τη σύναψη της σύμβασης. Τέταρτον, η χρήση του συστήματος δεν πρέπει να είναι «αυστηρά περιστασιακή». Η σύναψη σύμβασης χρηματοοικονομικών υπηρεσιών χωρίς την αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία των συμβαλλομένων δεν πρέπει να γίνεται «κατ' εξαίρεση», «σπανίως» ή «σε μη τακτική βάση». Αντιθέτως, πρέπει να αποτελεί σχετικά συνήθη δυνατότητα, ή επιλογή, κατά τη σύναψη συμβάσεων. Η αιτιολογική σκέψη 18 συνδέει το τέταρτο αυτό στοιχείο με το πρώτο στοιχείο που περιγράφεται αμέσως πιο πάνω, ήτοι με την ύπαρξη «οργανωμένου συστήματος» από άποψη εμπορικής δομής, προσωπικού και πόρων. Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι ο προμηθευτής που έχει αναλάβει το εγχείρημα να οργανώσει κατάλληλη δομή για τη σύναψη συμβάσεων εξ αποστάσεως θα χρησιμοποιεί τη δομή αυτή «σε αυστηρά περιστασιακή βάση».

65. Θεωρώ ότι, αν το σύστημα έχει διαμορφωθεί κατά τέτοιον τρόπο ώστε τα πάντα να μπορούν να γίνουν εξ αποστάσεως, πρόκειται για οργανωμένο σύστημα εξ αποστάσεως παροχής υπηρεσιών³⁹. Θα αποτελούσε σφάλμα να απαιτείται η σύναψη συμβάσεων εξ αποστάσεως να γίνεται «συχνά» ή «συστηματικά», ή να αποτελεί τον κανόνα για την πλειονότητα των συμβάσεων, ή των συμβάσεων συγκεκριμένου είδους, που συνάπτει ο προμηθευτής. Η ερμηνεία αυτή δεν συνάδει με το γράμμα της οδηγίας 2002/65, το οποίο δεν αναφέρει συγκεκριμένο βαθμό «συχνότητας» αλλά συμπεριφορά που να μην είναι «αυστηρά περιστασιακή» (η υπογράμμισή δική μου). Η ερμηνεία αυτή θα αντέβαινε επίσης στον προστατευτικό σκοπό της οδηγίας, δεδομένου ότι θα περιόριζε το πεδίο εφαρμογής της πέρα από το σημείο που ρητώς προβλέπεται στο γράμμα της. Για τους ίδιους λόγους θεωρώ απορριπτό τον ισχυρισμό της Sparkasse Südholstein ότι ο προμηθευτής πρέπει «να δημιουργεί την εντύπωση», π.χ. μέσω του διαδικτυακού του τόπου, ότι διαχειρίζεται ένα γενικό σύστημα πωλήσεων εξ αποστάσεως. Το δε κριτήριο που προτείνει η Γερμανική Κυβέρνηση, ότι ο προμηθευτής πρέπει να έχει κάνει τη «στρατηγική επιλογή» να δημιουργήσει δομή για τη σύναψη συμβάσεων εξ αποστάσεως, μου φαίνεται ομοίως αλυσιτελής. Η οδηγία 2002/65 δεν εξετάζει την υποκειμενική αντίληψη του προμηθευτή αλλά την αντικειμενική πραγματικότητα: έχει πράγματι οργανώσει ο προμηθευτής «σύστημα εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών»;

66. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξακριβώσει τα πραγματικά περιστατικά στη βάση των κριτηρίων αυτών, καθώς και να κρίνει αν εν προκειμένω υφίσταται «σύστημα εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών οργανωμένο από τον προμηθευτή». Τα στοιχεία που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο δείχνουν ότι η Sparkasse Südholstein είχε προετοιμαστεί κατάλληλα –από άποψη τόσο προσωπικού όσο και πόρων– για τη σύναψη, σε τακτική βάση, τροποποιητικών και συμπληρωματικών συμβάσεων με υφιστάμενους πελάτες μέσω πωλήσεως εξ αποστάσεως. Όπως η ίδια η Sparkasse Südholstein εξέθεσε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, όταν ο πελάτης δεν έχει τη βάση του κοντά στην τράπεζα, η σύναψη σύμβασης εξ αποστάσεως είναι πιο εξυπηρετική για τον πελάτη.

³⁹ Πρβλ., επίσης, Van Huffel, M., «La Directive 2002/65/CE du 23 septembre 2002 concernant la commercialisation à distance des services financiers auprès des consommateurs», *Euredia*, τόμος 3, 2003, σ. 363.

Τούτο σημαίνει ότι η εξ αποστάσεως σύναψη μεταγενέστερων συμβάσεων για το επιτόκιο είναι δυνατή κάθε φορά που προβλέπεται η σύναψη συμφωνίας αυτού του είδους. Το αν αυτό συμβαίνει στην πράξη εξαρτάται ενδεχομένως από σκέψεις πρακτικής φύσεως. Επομένως, φρονώ ότι είναι πιθανόν η Sparkasse Südholstein να διαχειρίζεται οργανωμένο σύστημα εξ αποστάσεως παροχής υπηρεσιών για τη σύναψη μεταγενέστερων συμβάσεων για το επιτόκιο.

67. Το συμπέρασμα αυτό δεν μεταβάλλεται από το γεγονός ότι η Sparkasse Südholstein συνάπτει ορισμένα είδη δανειακών συμβάσεων μόνον εντός των καταστημάτων της ή ότι οι αρχικές δανειακές συμβάσεις με την ΚΗ συνήφθησαν με αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία των συμβαλλομένων. Η οδηγία 2002/65 δεν απαιτεί, όταν υφίσταται συνολική εμπορική σχέση μεταξύ προμηθευτή και καταναλωτή, να πραγματοποιούνται εξ αποστάσεως όλες οι μεταξύ τους συναλλαγές. Όταν υπάρχει σειρά διακριτών «συμβάσεων», όπως εν προκειμένω η αρχική σύμβαση δανείου και οι μεταγενέστερες συμφωνίες για το επιτόκιο, από το γράμμα του άρθρου 2, στοιχείο α' (κατά το οποίο ο προμηθευτής πρέπει να χρησιμοποιεί μόνον μέσα επικοινωνίας εξ αποστάσεως «για τη σύμβαση αυτή» (η υπογράμμιση δική μου) προκύπτει ότι *η εκάστοτε επίμαχη σύμβαση* είναι η σύμβαση που πρέπει να συνάπτεται «εξ αποστάσεως», ώστε να έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της οδηγίας 2002/65.

68. Επομένως, συμπεραίνω ότι, στην περίπτωση που ο προμηθευτής χρησιμοποιεί μόνον μέσα επικοινωνίας εξ αποστάσεως προκειμένου να συνάψει μεταγενέστερη συμφωνία για το επιτόκιο, υφίσταται «σύστημα εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών οργανωμένο από τον προμηθευτή» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65 όταν η χρήση των μέσων αυτών είναι αποκλειστική και όχι αυστηρά περιστασιακή, αλλά εντάσσεται σε πλαίσιο διαμορφωμένο από τον προμηθευτή, από άποψη εμπορικής δομής που περιλαμβάνει το προσωπικό και τους πόρους, το οποίο του παρέχει τη δυνατότητα να συνάπτει συμβάσεις χωρίς την αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία των συμβαλλομένων. Στο εθνικό δικαστήριο, ως το μόνο αρμόδιο για τη διαπίστωση των πραγματικών περιστατικών, εναπόκειται να κρίνει αν τα στοιχεία αυτά συντρέχουν σε συγκεκριμένη υπόθεση.

Πρόταση

69. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω εκτιμήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα ερωτήματα του Landgericht Kiel (πρωτοδικείου Κιέλου, Γερμανία) ως εξής:

- Στην έννοια της «συμβάσεως που αφορά χρηματοοικονομικές υπηρεσίες» κατά το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Σεπτεμβρίου 2002, σχετικά με την εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών προς τους καταναλωτές και την τροποποίηση των οδηγιών 90/619/ΕΟΚ του Συμβουλίου, 97/7/ΕΚ και 98/27/ΕΚ, πρέπει κατ' ορθή ερμηνεία να θεωρηθεί ότι εμπίπτει μια μεταγενέστερη συμφωνία για το επιτόκιο η οποία δεν παρατείνει τη διάρκεια του δανείου ούτε τροποποιεί το ύψος του. Η συμφωνία αυτή δεν αποτελεί «πράξη» κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 2002/65 και, κατά συνέπεια, έχουν εφαρμογή σε αυτήν οι διατάξεις της εν λόγω οδηγίας.
- Στην περίπτωση που ο προμηθευτής χρησιμοποιεί μόνον μέσα επικοινωνίας εξ αποστάσεως προκειμένου να συνάψει μεταγενέστερη συμφωνία για το επιτόκιο, υφίσταται «σύστημα εξ αποστάσεως πώλησης ή παροχής υπηρεσιών οργανωμένο από τον προμηθευτή» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/65 όταν η χρήση των μέσων αυτών είναι αποκλειστική και όχι αυστηρά περιστασιακή, αλλά εντάσσεται σε πλαίσιο διαμορφωμένο από τον προμηθευτή, από άποψη εμπορικής δομής που περιλαμβάνει το προσωπικό και τους πόρους, το οποίο του παρέχει τη δυνατότητα να συνάπτει συμβάσεις χωρίς την αυτοπρόσωπη και ταυτόχρονη παρουσία των συμβαλλομένων. Στο εθνικό δικαστήριο, ως το μόνο αρμόδιο για τη διαπίστωση των πραγματικών περιστατικών, εναπόκειται να κρίνει αν τα στοιχεία αυτά συντρέχουν σε συγκεκριμένη υπόθεση.